

- str. 94., 8. r. odozgor stoji: »Samon...«, a treba »**Samson**«;
- str. 159., 9. r. odozdo stoji: »graditeljski radova«, a treba »**graditeljskih** radova«;
- str. 184. 1. odsjek odozgor, 2. r. odozgor stoji: »sužanjstvu:«, a treba »**sužanjstvo**«;
- str. 187., 4. odsjek odozgor, 3. r. odozgor stoji: »Zašto je došlo do toga?«, a treba »Zašto je došlo do toga?«;
- str. 188., 2. odsjek odozdo, 6. r. odozdo stoji »iz Ruma ...j«, – **iz Ruma ili iz Rume**;
- str. 202., 2. odsjek odozgor, r. 6. stoji « <<duhu i istini>>, a treba »<<duhu i istini>>«;
- str. 202., 5. odsjek odozgor, r. 1. stoji »Redaktor knjige«, a treba »[Redaktor knjige«;
- str. 203., 3. odsjek odozgor, 2. r. stoji: »Isti scenu« – a treba: »**Istu** scenu«;
- str. 217., r. 4. odozdo stoji »RENDTORF« a treba: »**RENDTORFF**«;
- str. 218., r. 3. odozgor stoji: »Deportierte, Eimkehrer«, a treba »Deportierte, **Heimkehrer**«;
- str. 275., r. 5 odozgor stoji »susjednih narode«, a treba »susjednih **naroda**«;
- str. 317., r. 4. odozdo stoji »radnja knjiga«, a treba »radnja **knjige**«;
- str. 319., r. 6. odozdo stoji »objedinjena su«, a treba »**objedinjene** su«;
- str. 356., 2. odsjek odozgor, r. 2. odozdo stoji »<<gašnje>>, a treba »**gašenje**«;
- str. 379., r. 2. odozgor stoji »Plana et contenu«, a treba »**plan** et contenu«;
- str. 392., r. 4. odozgor stoji »sačuvano je Jasonovo«, a treba »sačuvano Jasonovo«;
- str. 400., r. 8. odozgor stoji »Plana et contenu«, a treba »**plan** et contenu«;
- str. 401., r. 7. odozgor stoji »Plana et contenu«, a treba »**plan** et contenu«;
- str. 403., DAVIES, P. R... stoji »*The Old Testament Word*«, a treba »*The Old Testament World*«;
- str. 403., EISFELDT, a treba **EISFELDT**;
- str. 415., 5. odsjek odozgor, r. 5. odozgor stoji:»Breschia«, a treba »**Brescia**«.

Karlo Višaticki

Durica PARDON

Zemlja: dar, kušnja i zadaća.

Biblijska teologija zemlje u

Knjizi Postanka 1 – 11

– Glas Koncila, Zagreb, 2014., 431 str.

U izdanju Glasa Koncila tiskana je, barem za naše prilike, neuobičajena knjiga o zemlji. Navikli smo čitati što o zemlji pišu geografi, povjesničari, domoljubi, pjesnici, vojni stratezi, meteorolozi,

gospodarstvenici, ekolozi, ali nije uobičajeno čitati o teologiji zemlje. Upravo to nam nudi knjiga koju želimo predstaviti. Točnije, riječ je o magistarskom radu koji je autor obranio na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2012. godine. Knjiga je podijeljena u pet logično poredanih cjelina: 1) Uvod u Knjigu Postanka (15.-36.); 2) Riječi pojmovi biblijskoga govora o zemlji (37.-64.); 3) Bog, zemlja i čovjek (65.-140.); 4) Zemlja – blagoslov ili prokletstvo? (141.-249.); 5) Teologija zemlje (251.-388.). Na kraju se nalazi zaključak, popis korištene literature i kratak životopis autora.

Analizirajući u kratkim crtama u uvodnom dijelu knjige izvore od kojih je nastao tekst Biblijske prapovijesti (Post 1 – 11) te ulogu redakcije u nastanku današnjega teksta, autor nalazi kako je »gotovo svaka riječ nabijena teološkim značenjem«, pa zato »Post 1 – 11 nije samo veličanstveni uvod u Knjigu Postanka, nego u cijelo Sveto pismo. Njime se priprema pozornica za dugu povijest koja u stvaranju ima svoj početak« (str. 36.).

U drugom dijelu knjige autor donosi hebrejske riječi i pojmove za opis zemlje. Sama činjenica da ih ima sedam puno govori o važnosti zemlje u Bibliji. Dvije su najvažnije: *ʿereš*, (2504 puta u hebrejskom i 22 puta u aramejskom jeziku) i *ʿāḏāmā^h*, (225 puta u SZ-u). Prva riječ (*ʿereš*) najčešće označava »uređeni svijet, područje, kraj, pokrajinu ili komad toga tla na kojem postoje uređeni odnosi među ljudima, pa i politički

uređenu pokrajinu, a najčešće područje pod vlašću nekog kralja ili vladara« (str. 48.). Za razliku od toga, druga riječ (*ʿāḏāmā^h*) »nikada nema političko značenje. Ona je vezana uz plodno tlo, obradivu zemlju«, ali isto je tako često »povezana s osjećajem pripadanja i povezanosti čovjeka i zemlje u ideji *doma* ili *domovine*« (str. 52.).

U središnjem dijelu autor istražuje poseban odnos između Boga, zemlje i čovjeka, u usporedbi s drugim stvorenjima. Stvorena zemlja nije samo stvaranje među drugima, već Bog prema njoj ima partnerski odnos u daljnjem tijeku stvaranja. »Bog nastavlja stvaranje u suradnji sa zemljom. Početak biljnoga svijeta ne proizlazi samo iz Božje riječi, nego i iz suradnje sa zemljom. Zapovijed je upućena zemlji: ‘Neka prokljia zemlja’ (Post 1, 11) ... Bog je svojom riječju stavio zemlju u stanje aktivnosti, a zemlja iz potencijala svojih životvornih snaga proizvodi biljni svijet svih vrsta« (str. 80.). Čin stvaranja čovjeka otkriva posebnu Božju aktivnost. To je najavljeno već »svečanim izrazom i najavom Božje odluke – ‘načinimo’. Tim izrazom želi se naglasiti posebna vrijednost čovjeka kao vrhunca Božjega stvaranja« (str. 89.), što još jače dolazi do izražaja u isticanju da je čovjek stvoren na sliku Božju. »Činjenica da je čovjek stvoren na sliku Božja daje mu mogućnost i sposobnost stupiti u odnos s Bogom, s njim razgovarati i s njim sklopiti savez« (str. 90.). Time je čovjek postao Božji suradnik i posrednik između njega i stvorova. To posebice određuje njegov odnos pre-

ma povjerenoj mu zemlji. »Čovjekov odnos prema zemlji slika je Božjega odnosa prema čovjeku. Ljudsko je ponašanje, ponašanje prema zemlji, određeno Božjim ponašanjem prema čovjeku« (str. 126.). Bog je zamislio takav međusobni odnos zemlje i čovjeka u kojem će i jedno i drugo profitirati. »Zemlja čovjekovom privrženosti dobiva potrebnu joj brigu, a čovjeku pruža sigurno mjesto stanovanja, razvoja njegova fizičkog, društvenog i religioznog života – čovjek dobiva domovinu« (str. 139.). Za razliku od toga idealnog, od Boga zamišljenoga odnosa između njega, zemlje i čovjeka, četvrti dio knjige propituje stvarnu teološku poruku biblijske prapovijesti s obzirom na poremećene odnose između čovjeka i Boga na jednoj, te čovjeka i zemlje na drugoj strani. »Dok je čovjek činio ono što je Bog za njega predvidio, sva je odgovornost za čitav svijet ležala na Bogu, on je bio čuvar i jamac reda u njemu. Činom posezanja za plodom stabla spoznaje dobra i zla čovjek nije dobio prosvjetljenje i mudrost, vlast i moć, koju je očekivao, nego uvid u svoju golotinju (Post 3, 7). Shvatio je svoju krhkost i krhkost cijeloga reda koji je Bog uspostavio te silnu odgovornost koja je potrebna da bi se svijet takvim održao« (str. 154sl.). Čovjekov sukob s Bogom doveo ga je do sukoba s bratom. Kajin je slobodno izabrao taj sukob i postao bratoubojica. Posljedice su toga čina teške. Kao ubojica, »on je također zagadio zemlju sileći je da pije krv ubijenoga Abela. Zbog toga Kajin više ne može biti zemljorad-

nik. Zemlja ga kažnjava tako da svoj život mora provesti kao vječni bjegunac i lutalac« (str. 210.). Poruka opisa i Adamova, i Kajinova grijeha, kao ugrožavanja od Boga zamišljene harmonije između Stvoritelja, zemlje i čovjeka, jasna je: »Ukoliko se takvo zajedništvo i međuovisnost života ugrozi ili prekine, tada je Zemlja mjesto čovjekova propadanja i smrti« (str. 248.). Zato u drugom dijelu Biblijske prapovijesti (Post 6 – 9) na scenu ponovno stupa Bog koji, očistivši zemlju općim potopom od ljudskoga zla, koje se nagomilalo, s Noom, čovjekom »koji je našao milost u očima Jahvinim« (Post 6, 8) započinje obnovu zemlje i čovječanstva.

Na početku petoga i najvažnijega dijela knjige, autor postavlja pitanje zašto se baviti teologijom zemlje. Podsjećajući na današnje jačanje ekološke svijesti, on odgovara: »To pitanje jest pitanje etike, savjesti i svijesti svakog pojedinca, svijesti društvene zajednice, svakog naroda, države i međunarodne zajednice. Ekološka svijest ovisi o filozofskom konceptu razmišljanja o čovjeku, ali i o teološkom shvaćanju čovjeka, stvorenoga svijeta, a napose o teološkom shvaćanju odnosa između čovjeka i stvorenja« (str. 254.). Pritom on ne skriva da dosadašnji kršćanski stav prema prirodi nije uvijek bio na visini, pa je i to dodatni motiv da se tom pitanju pristupi odgovorno. »Želeći se uključiti u svestrani pristup problemu okoliša..., želimo dati svoj doprinos rasvjetljavanju toga problema ili barem osvjetljavanju problematike svjetlom

biblijske poruke« (str. 258.). Uvjeren je da će, razvijajući teologiju zemlje, dati pozitivan doprinos i samoj teologiji, jer to znači »uzemljenje teologije«, čime ona prestaje biti apstraktna i čovjeku strana teorija, a postaje životu bliska. Današnja stradanja pojedinaca i čitavih naroda, koji danomice ostaju bez svojega doma, svoje zemlje, podsjeća nas na sliku svijeta koji je opisan u Post 1 – 11, ali i traži pravi odgovor. Tu je uloga teologije zemlje, koja »težeći čvrsto prionuti uz konkretnost biblijskih tradicija, ali ne ograničiti se strogo na ponavljanje biblijskih kategorija, otvara holistički pristup stvarnosti u njezinoj konkretnosti, te poruku zemlje, njezin govor, primjenjuje u rasvjetljavanju Božje poruke spasenja konkretnom i uzemljenom, u suvremeni svijet ukorijenjenom čovjeku« (str. 277.).

Sa svakom pročitanom stranicom ove knjige čitatelj postaje sve svjesniji svojega mjesta i uloge na zemlji, ali i značenja zemlje za njegov život. Sve bolje shvaća kako zemlja nije mrtva materija koju bi čovjek smio neodgovorno i nekažnjeno iskorištavati, već joj je Stvoritelj dao mogućnost rađanja i oblikovanja života. »U tom smislu biblijski govor o zemlji nadilazi samo stvaranje zemlje kao materije od koje nastaju druga živa bića i prerasta u teološki govor o zemlji kao mediju Božje objave, ali i u govor o zemlji kao objaviteljici i izvršiteljici Božje riječi, utjeloviteljici Božjega Duha. Bog govori, a zemlja utjelovljuje, vidljivim i opipljivim čini Boga« (str. 290.). Kao kruna Božjih stvorenja, čovjek je po-

zvan biti u harmoničnom suživotu sa zemljom. A to je moguće samo ako je vjeran Bogu. Cijela Biblija govori o posljedicama nevjernosti izabranoga naroda savezu s Bogom, zbog čega, kao najveća kazna, dolazi gubitak zemlje i život u tuđini. »Zaborav darovanosti zemlje čini i samu zemlju dijelom zavodničke urote. Isključivanje Boga iz savezničkoga odnosa još je podnošljiv čin jer se sama zemlja čini dostatnom za održavanje njegova života... Štoviše, takav stav razdvaja životvornu vezu između služenja zemlji i služenja Bogu, brige za zemlju kao suradničkoga stvaralačkog odnosa sa Stvoriteljem« (str. 328.). Svoje minuciozno istraživanje biblijske prapovijesti (Post 1 – 11) i oslušivanje teološke poruke o odnosu Stvoritelja, zemlje i čovjeka, autor sažima riječima koje se mogu shvatiti i kao upozorenje i opomena današnjim stanovnicima zemlje: »Čuvanje harmonije sa stvorenjima, a napose sa zemljom i obdržavanje vjerničkoga savezničkog odnosa s Bogom, čovjekova je zadaća i razlog njegova postojanja« (str. 398.), da bi na kraju izrazio i osobnu želju s obzirom na knjigu: »U vremenu i u svijetu u kojem se i teološka znanost nalazi u krizi, vjerujem kako će ova knjiga probuditi barem malo zainteresiranosti za zemlju i Zemlju« (str. 400.).

U vremenu kada svjetski moćnici zaboravljaju sudbinsku vezu između Boga, čovjeka i zemlje i kad se na zemlju gleda uglavnom kao na izvor materijalnoga bogatstva, zbog čega dolazi do međunarodnih sukoba, od lokalnih do

globalnih, ova knjiga želi podsjetiti na dostojanstvo zemlje koje potječe od Stvoritelja i na odgovornost čovjeka za zemlju koju mu je Stvoritelj povjerio. Sve je to sadržano u prvih jedanaest poglavlja Knjige Postanka, koje obično zovemo Biblijska prapovijest, a koje je autor zato izabrao kao predmet svojega proučavanja. U predgovoru on otkriva da je iskustvo Domovinskoga rata i prognaničkoga života u njemu stvorilo »potrebu otkrivanja razloga ljudske povezanosti sa zemljom, s domovinom,

komadom zemlje na kojem smo rođeni, odrasli i svojom je smatramo, koju volimo i štujemo toliko da smo za nju spremni život dati« (str. 11.). To dvoje, teologija zemlje u Biblijskoj prapovijesti i osobna sentimentalna vezanost uz zemlju, dvije su niti potke od koje je satkana ova zanimljiva i nadasve korisna knjiga, pisana lijepim i razumljivim jezikom. Zbog svoje aktualne teme i poruke, dobro bi bilo da nađe što više čitatelja.

Ivan Dugandžić